ព្រះម៉ែធរណីតាមចម្លាក់ និងជំនឿផ្សេងៗ

ព្រះម៉ែធរណីស្គាល់ថាជានាងគង្ហីង ឬជាទេពតំណាងអោយព្រះធរណី(ទឹកដី)នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ។ ប៉ុន្តែក្នុងជំនឿភូមា និងឥណ្ឌាវិញ គាត់មានឈ្មោះថា (Vasundhara ឬVasun dari) មានន័យថាទឹកដី[១]។ ព្រះម៉ែក៏មានបង្ហាញក្នុងចម្លាក់ បដិមាទោល នៅតាមប្រាសាទ និងផ្ទាំងគំនូរវត្តអារាមនានាក្នុងស្រុកខ្មែរ ជាពិសេសប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍មួយចំនួនទៀត។ ប៉ុន្តែព្រះម៉ែធរណីប្រទះឃើញមានក្នុងប្រពៃណីជាភាសាសំស្ក្រឹតបុរាណទាំងខ្មែរ ឥណ្ឌា និងភូមា។ គាត់បង្ហាញជារូបភាពដំណាងឱ្យធរណី ដែលយើងប្រទះឃើញមានបន្តក្នុងកិច្ចពិធីផ្សេងក្នុងសង្គមខ្មែរ ឧទាហរណ៍ ឡើងគេហដ្ឋាន អភិសេកព្រះ និងជំនឿលើយ័ន្តជាដើម។ ជាពិសេសព្រះម៉ែ ជាព្រះពោធិសត្វការពារក្នុងពេលដែលផ្ចាញ់មារក្នុងប្រវត្តិព្រះពុទ្ធ។ អត្ថបទបទនេះនឹងពិចារណាលើប្រវត្តិក្នុងការគោរព ចម្លាក់សិល្បៈ សិលាចារឹក និងជំនឿដែលបង្ហាញការគោរពប្រតិបត្តក្នុងកិច្ចពិធីផ្សេងៗក្នុងប្រពៃណីខ្មែរ។

ព្រះម៉ែធរណីនៅបន្តការគោរពប្រតិបត្តខ្លាំងក្នុងជំនឿខ្មែរ ភូមា ឥណ្ឌា និងប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍រហូតដល់បច្ចុប្បន្ន[២]។ អ្នកស្រាវជ្រាវមួយចំនួនបង្ហាញពីភស្តុតាងការគោរពព្រះម៉ែនៅក្នុងអត្ថបទជាភាសាបាលី។ លោកហ្សកសឺដេសបានសំគាល់ពាក្យ paṭhama-sambodhi និងព្រះម៉ែធរណី គឺប្រទះឃើញក្នុងភាសារបាលីពីសតវត្សទី១៤ និង១៦ គ.ស។ ប៉ុន្តែតាមពិតឃើញបង្ហាញច្បាស់លាស់ក្នុងអត្ថបទជាភាសាសំស្ក្រឹត ដូចជានៅក្នុងគម្ពីជាពុទ្ធសាសនាមហាយាននៅប្រទេសចិន[៣] និងក្នុងសិលាចារឹកខ្មែរសម័យមុនអង្គរមកម្ល៉េះ។ ជាពិសេសទៀតនៅក្នុងផ្ទាំងសិល្បៈប្រទេសឥណ្ឌាហ្គង់ដារា (Gangdhara) នៅសតវត្សទី១គ.ស មានបង្ហាញព្រះម៉ែធរណីនៅខាងក្រោមបល្ល័ង្កព្រះពុទ្ធរូប និងប្រទះឃើញនៅហ្គូតា

[១] Guthrie 2001: 8

[២] Tho 2018: 2

[៣] Guthrie, 2001: 8

(Gupta) សតវត្សទី៥គ.ស ក្រោយមកទៀត[៤]។ សិល្បៈព្រះម៉ែធរណីនេះបង្ហាញជាចម្លាក់ស្រដៀងគ្នានៅសង្គមខ្មែរ និងភូមាក្នុងសម័យអង្គរ។ ដូច្នេះព្រះម៉ែធរណីល្បីល្បាញក្នុងទម្រង់ជារូបព្រះពុទ្ធផ្ចាញ់មាក្នុងសិល្បៈឥណ្ឌាតំបូងៗ ហើយប្រហែលមកដល់ភូមា និងខ្មែរពីសវទី១០គ.ស។

សិល្បៈព្រះម៉ែធរណីបង្ហាញស្រដៀងគ្នានៅក្នុងជំនឿខ្មែរ និងភូមា។ ប្រជាជនទាំងពីរបានអនុវត្តន៍ការគោរពព្រះពុទ្ធផ្ចាញ់មារ (bhūmisparśamudrā) ជាមួយរូបព្រះម៉ែធរណី។ ការប្រតិបត្តិព្រះម៉ែធរណីស្រដៀងគ្នាក្នុងសម័យអង្គរ និងបាហ្គាន (Pagan) ចាប់ពីសវទី១០ ដល់ទី១៣ គ.ស។ ប៉ុន្តែមានសិល្បៈព្រះម៉ែធរណីខ្វះបានគោរពក្នុងសម័យកាលផ្សេងៗគ្នា តែមានកាយវិការស្រដៀងគ្នា។ ឧទាហរណ៍រូបនៅជញ្ជាំងប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារជ្រុងហោជាង ប្រាសាទតាព្រហ្ម ប្រាសាទជ្រុងកំពែងអង្គរ ហោជាងប្រាសាទបន្ទាយធំ (ទាំងចម្លាក់តូចៗតាមជញ្ជាំង) រូបបង្កាន់ដៃនាគនៅអភិរក្សដ្ឋានអង្គរ (រូបលេខ១-៦)។ ចម្លាក់ហោជាងនៅក្នុងអភិរក្សដ្ឋានអង្គរសតវត្សទី១២គ.ស រូបសំរិទ្ធនៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ (Ga.5473 ស.វទី១៥គ.ស) ស្រដៀងគ្នាទៅនឹងរូបសំរិទ្ធនៅភូមា (លេខN.72) និងកាយវិកាទេពស្រីមួយចំនួនទៀតមកពីសម័យប៉ាហ្គាន(រូបលេខ៧-៨)។ រីឯការបង្ហាញជាម៉ូតសក់វែង និងមុខមាត់ជាស្ត្រីស្រដៀងគ្នាទៅនឹងរូបអប្សរាក្នុងតំបន់អង្គរ និងបាហ្គាន។ តែខុសគ្នាត្រង់ម៉ូតសក់របស់ព្រះម៉ែធរណីបង្ហាញជាលក្ខណៈមានកាយវិការ។

ផ្សេងពីនេះទៀតសិល្បៈព្រះម៉ែបង្ហាញនៅលើបង្គោលសីមា ពពិល និងយ័ន្តដែលបង្ហាញការគោរពខ្លាំងក្នុងជំនឿ និងពិធីផ្សេងៗរបស់ខ្មែរ[៥]។ ដូច្នេះរូបចម្លាក់ ឬជំនឿលើម៉ែធរណីប្រហែលមានតាំងពីមុនសម័យអង្គរ ពីព្រោះព្រះម៉ែធរណីបង្ហាញក្នុងសិល្បៈចិនតាំងពីដើមសតវត្សទី៧គ.សមកម្ល៉េះ[៦]។ តាមសិលាចារឹក K.293-40 និងសិលាចារឹកមុនអង្គរ

---

[៤] Guthrie 2004: 3

[៥] Thompson, 2016: 150-151

[៦] Guthrie, 2004: 124

ក្រាំងព្រះពុទ្ធ K.1413 សរសេរពីព្រះម៉ែធរណីឬនាងគង្ហីង ដែលជាទេពក្នុងសាសនាព្រាហ្មណ៍[៧]។ នាងគង្ហីងមានន័យខ្ញាំងពូកែ ខ្ពង់ខ្ពស់ ដែលប្រើច្រើនក្នុងឋានន្តរនាមរបស់នារី ឬក្សត្រីនៃវណ្ណៈអភិជន ឬរាជវង្សានុវង្ស[៨]។ ក្រោយមកទៀតចម្លាក់ព្រះម៉ែធរណីហាក់ដូចជាពុំសូវមានការពេញនិយមខ្លាំងដូចមុនក្នុងភូមាចាប់ពីសតវត្សទី១៧គ.ស[៩] ដោយបានធ្លាក់ចេញដាច់ពីរូបព្រះពុទ្ធផ្ចាញ់មារនៅលើបង្គោលសីមាជុំវិញព្រះវិហារវិញ[១០]។ ប៉ុន្តែនៅកម្ពុជាគេតែងឆ្លាក់រូបជាប់បល្ល័ង្ក និងនៅក្នុងព្រះវិហាររហូតដល់សម័យបច្ចុប្បន្ន។

លក្ខណៈពិសេសផ្សេងទៀត ព្រះម៉ែធរណី គឺល្បីល្បាញក្នុងពីធីអភិសេកព្រះនៅប្រទេសកម្ពុជា ដែលយើងពុំដែលឃើញអនុវត្តនៅប្រទេសភូមាទេ[១១](រូបលេខ៩)។ នៅប្រទេសកម្ពុជាទាក់ទងនឹងព្រះម៉ែធរណី និងមារ គឺបានសំដែងក្នុងពិធីជាសាច់រឿងនៅតាមជនបទ។ ផ្ចាញ់មារ គឺសំដែងដោយក្រុមក្មេងប្រុស និងស្រីរាំក្នុងពេលធ្វើពីធីអភិសេកព្រះនៅក្នុងវត្តអារាម ឧទាហរណ៍នៅខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាប។ ដូច្នេះប្រហែលខ្មែរស្គាល់ព្រះម៉ែធរណី និងការសម្តែងតាំងពីសម័យមុនអង្គរមក ហើយបន្តគោរពនៅក្នុងព្រះវិហារ ប៉ុន្តែនៅប្រទេសភូមាឆ្លាក់រូបព្រះម៉ែធរណីនៅខាងក្រៅជុំវិញព្រះវិហារវិញពេលក្រោយៗមក។

ចម្លាក់ព្រះម៉ែធរណីនៅពតិល ដែលខ្មែរប្រើប្រាស់ក្នុងពីធីផ្សេងៗជាពិសេសក្នុងពិធីមង្គលការដូចជា ក្នុងពិធីបង្វិល។ ក្នុងនោះយើងក៏ឃើញរូបព្រះម៉ែធរណីមានសូនជារូបក្នុងពីធីប្រុងពលីផ្សេងៗជាពិសេសពិធីសាងសង់អាគាថ្មី គឺក្នុងន័យខាតបង់អ្វីមួយដើម្បីបានអ្វីមួយថ្មីដែលបញ្ជាក់ពីការផុះដាលចម្រុងចម្រើនទៅមុខ[១២]។

[៧] ហ៊ុន ឈុនតែង ២០២០
[៨] ហ៊ុន ឈុនតែង ២០២០
[៩] Guthrie 2001: 10
[១០] Tho Thon 2018: 2
[១១] Tho Thon, 2018: 8
[១២] ញឹម សុធារិទ្ធ ២០២០

អត្ថបទដោយ៖ លោក ថូ ថុន

សរុបសេចក្តីមកចម្លាក់ព្រះម៉ែធរណី និងការគោរព គឺមានតាំងពីសម័យមុនអង្គរមកម្ល៉េះ ដោយយើងប្រទះឃើញមានក្នុងសិលាចារឹក។ ចម្លាក់នៅតាមប្រាសាទមួយចំនួនដូចជាតាព្រហ្ម បន្ទាយធំ បន្ទាយឆ្មារ ព្រះខ័ន ប្រាសាទជ្រុង បាយ័ន ដែលរូបមួយចំនួនបង្ហាញនៅលើហោជាងជាមួយព្រះពុទ្ធផ្ចាញ់មារ និងផ្សេងទៀតឆ្លាក់តាមជញ្ជាំងជាមួយព្រះពុទ្ធតូចៗ និងម៉ែធរណី ឬដូចអប្សរាធ្លូតសក់។ រហូតដល់សតវត្សទី១៦ និង១៧គ.ស ទាំងខ្មែរ និងភូមានៅបន្តឆ្លាក់រូបម៉ែធរណី ឬគង្វើងជារូបបដិមាទោលសម្រាប់គោរពបូជា និងមានបន្តសម្តែងក្នុងពិធីផ្សេងៗរហូតដល់បច្ចុប្បន្ន។ ព្រះម៉ែធរណីជាទេពទាក់ទងខ្លាំងជាមួយសាសនាហិណ្ឌូ និងពុទ្ធសាសនា។ រូបចម្លាក់ទោលភាគច្រើនតែងឆ្លាក់ជាមួយរូបក្រពើ និងដៃស្បូតសក់ដំណាងឱ្យម្ចាស់ទឹកដី។ ព្រះម៉ែធរណីមានឈ្មោះច្រើនទាំងក្នុងពុទ្ធសាសនា និងសាសនាហិណ្ឌូនៅប្រទេសឥណ្ឌា។ ព្រះម៉ែធរណីក៏ជាព្រះពោធិសត្វមួយអង្គហៅថា (Vasudhara) នៅក្នុងមហាយាន វជ្រះយាន និងជាទេពព្រះភូមិនៅក្នុងសាសនាហិណ្ឌូទាំងនៅឥណ្ឌា ភូមា និងអាស៊ីអាគ្នេយ៍ផងដែរ។

រូបលេខ១១៖ រូបព្រះពុទ្ធផ្ចាញ់មារ និងព្រះនាងធរណី (Fournereau L., 1890)

រូបលេខ១២៖ រូបព្រះពុទ្ធផ្ចាញ់មារ និងព្រះនាងធរណីនៅផ្តែរប្រាសាទតាព្រហ្ម

អត្ថបទដោយ៖ លោក ថូ ថុន

រូបលេខ២៤៖ រូបព្រះពុទ្ធ និងព្រះម៉ែធរណីនៅ

រូបលេខ២៥៖ រូបព្រះពុទ្ធ និងព្រះម៉ែធរណីនៅប្រាសាទព្រះខ័ន

រូបលេខ២៦៖ រូបព្រះពុទ្ធ និងព្រះម៉ែធរណីនៅប្រាសាទតាព្រហ្ម

រូបលេខ២៧៖ រូបព្រះម៉ែធរណីនៅសារមន្ទីរប្រទេសភូមា លេខ N.72។

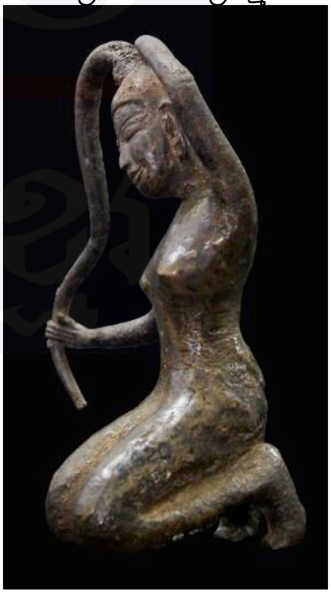

រូបលេខ២៨៖ រូបព្រះម៉ែធរណីធ្វើពីសំរឹទ្ធសតវត្សទី១៥ នៅសារមន្ទីជាតិភ្នំពេញ

រូបលេខ២៩៖ ពីធីអភិសេកព្រះ និងសម្តែងរឿងទាក់ទងនឹងនាងគង្ហីងឬព្រះម៉ែធរណី។

ឯកសារយោង

Guthrie, E.
2001. 'Outside the Sima,' *Udaya: 2*, pp.7-18.
Guthrie, E.
2003. 'The Performance of the Maravijaya during Buddhist Consecration Ceremonies,' *Udaya* 6, pp.11-18.
Guthrie, E.
2004. *A Study of the History and Cult of the Buddhist Earth Deity in Mainland Southeast Asia*, Thesis, University of Canterbury, Christchurch, New Zealand,.
Guthrie, E.
2007. 'In Defence of the Nation: the Cult of Nang Thoranee in Northeast Thailand' in I. Harris, ed., *Buddhism, Power, and Political Order*, London and New York: Routledge, pp.168-181.
Thompson, A.
2007. 'Changing Perspectives: Cambodia after Angkor,' in *Millennium of Glory*, H.I Jessup and T. Zephir, eds., Washington: National Gallery of Art.

ញឹម សុធារិទ

២០២០. "*ប្រុងពលី*" https://ams.com.kh/khmercivilization/detail/574

ហ៊ិន ឈុនតេង

២០២០. "អំពីពាក្យគង្ហីង" https://ams.com.kh/khmercivilization/12/9/2020.